

F I G Y E L Ő

A szlovákiai magyarság művelődési életéből.

A szlovákiai magyarság művelődési és irodalmi eseményeiről tulajdonképpen csak szórványosan hallunk, mert nincsen folyóiratuk, mely rendszeresen tájékoztatna szellemi életéről. Igaz, hogy a Magyar Párt napilapja, a Magyar Hírlap gyakran és a mai körülményekhez viszonyítva bőségesen tudósít szellemi megmozdulásokról is, sok verset közöl s vasárnapi számai tartalmasabbak, mint akár melyik pesti ujságéi. Kisebbségi életben külön szerep jut ezeknek a vasárnapi számoknak. Már annak idején a Prágai Magyar Hírlap vasárnapi melléklete is egyideig az irodalmi folyóiratot pótolta, úgyhogy a jelenlegi Magyar Hírlap ezzel a megoldással tulajdonképpen a jól bevált kisebbségi hagyományt eleveníti fel.

A folyóiratot különben a szlovákiai magyarság rendszeres kiadványaival igyekszik pótolni, ilyenek a Szlovákiai Magyar Füzetek, melyeknek előző évi sorozatait már e helyen ismertettük. Az 1943/44. évre 6 füzet jelent meg. Ezek jellegzetesen folytatják a szlovákiai magyarság szellemi törekvéseinek eddigi irányát. Egyrészt kidomborítják a táj és nép színeit, másrészt felidéznek az országrész multbéli magyar értékeit. *Mártonvölgyi László*: „Szerelemfa a csitári hegyek alatt“ és *Dallos István*: „Lakzi a Palócföldön“ a nyitravidéki tájnak és az otlévő ősi magyar népi szigetek sajátos jegyeinek művészi megszólaltatói. A két szerző különben is ismert arról az érdekes munkáról, melyet a nyitravidéki magyarság körében végez. Már a volt Csehszlovákiá-

ban értékes irodalmi megnyilatkozás volt a szerkesztésükben megjelent Hid-Almanach négy kötete, ezt a munkát folytatják most a Hid Szlovákiai Magyar Irodalmi Társulat megszervezésével és a 10 kötetre terjedő Magyar Album sorozat kiadásával (a Hid magyarországi irodája: Kassa, Kálváriautca 32.). A nyitravidéki magyarság a Szlovák Államban élő nemzetiség legerősebb népi csoportja. Pozsonyon kívül itt van a legtöbb magyar egy tömbben. A többiek elszórtan találhatók a hosszúra nyúlt országsávbán, egész a keleti végegekig. Ezekről szól *Sztáray László* füzete. A szlovákiai magyarság multbatekintő, szellemi értékelő munkáját folytatja *Mayer Imre*, aki kis lexikonjának: Szlovákia neves magyar szülöttei címen immár III. füzetét adja ki. *Szalatnai Rezső* is következetesen dolgozik tovább egyik jellegzetes törekvésén, hogy a közelmultból felelevenítse és így megörökítse azokat az értékes irodalmi kapcsolatokat, melyek az egyetemes magyar irodalom nagyjait ehhez a tájhoz fűzték. Országosan ismert a „Juhász Gyula Szakolcán“ című füzete, mely szintén ebben a sorozatban jelent meg. Ezuttal „Móricz Zsigmond Szlovákiában“ címen a nemrég elhalt nagy magyar regényírónk szlovákiai látogatásait mutatja be élményszerű hitelességgel. Ebből a lélekbemarkoló utleírásból mindenki meggyőződhet róla, mi fogta meg Móricz Zsigmondot a kisebbségi ifjúságban s miért fűzte hozzájuk olyan őszinte, testvéri barátság. — Végül az idején Szlovákiai Magyar Füzetek utolsó száma meglepetéssel is szolgál. „Három ifjú költő: Válo-

gatott költemények" címen Szalattnai Rezső, a nevelő bemutatja három még ma is diáksorban élő tanítványának verseit. Ezek azonban nem a szokásos fakadó rügyek, nem is a jóakarattal szemlélt szép ígéretek, hanem meglepően kész művészi alkotások. Nemcsak az élményvilág viszonylagos kiforrottsága, hanem elsősorban a formai készség fejlettsége tűnik fel bennük. Valahogy ezeken a verseken megérzik a kisebbségi sorsnak olyan irányú hatása, hogy, akik számban és erőben nem tudnak a többségekkel versenyezni, úgy látják: *a minőségben kell megmutatniok életrealóságukat.* A három fiatal költő (kettő közülök németnevű, azok közé a pozsonyiak közé tartozik, akik a nyelvhatáron élők bensőséges magyarságával nemcsak művelődnek, hanem alkotnak is a nemzet szellemi kincséből): *Hentz Zoltán, Stelczer Endre és Szabó László.* Az utolsó kétségtelenül a legtehetségesebb közülük, pedig még gimnazista. Nem a fiatal óriások merész ujtó akarata, hanem a komoly elmélyedés és a művészi kifejezésre törekvés jellemzi őket. Erre a névre fel kell figyelniük. — De külön élmény Szalattnai Rezső bevezetője is, a nevelő lélek pompás megnyilatkozása.

A fent említett sorozatokon kívül a *Toldy-Kör irodalmi évkönyve* az, mely összefoglalóan bemutatja egy-egy esztendő szellemi termését. Ezekben az évkönyvekben is nemes hagyományként látjuk megisméltődni a szlovákiai magyarság kettős törekvését, hogy az ezen a tájon élő magyarság multjából és jelenéből felidézzen minden mozzanatot, mely nemzeti helytállását és öntudatát megszilárdíthatja. Amíg az első

kisebbségi sorsban a társadalmi kérdések megfogalmazása és megoldása foglalkoztatták legjobban az új helyzetben útkereső nemzedéket s aránylag kisebb tér jutott a történelmi szemléletnek, most feltűnik a lelkiismeretes multbete-kintés, mely erőt sugároz a jelen küzdelmeibe. Érdekes történelmi tanulmányokat találunk az 1943-as évkönyvben (*Kemény Lajos, Az Esterházyak Pozsonyban, Neumann Tibor, Az első királykoronázás Pozsonyban, Csikós József János: Rákóczi és Rákócziné találkozás a Császár István érdekes írása: A török áfium ellen, mely jellemzően Zrínyi alakját és lelkületét idézi fel.* — A tájjal való találkozás jegyében áll *Peéry Rezső Tátrai napok c. írása is, ezt elevenítik fel Móricz Zsigmond szemén át Szalattnai Rezsőnek a nagy magyar író szlovákiai látogatásáról irt sorai (melyek bővebben önálló füzetben jelentek meg). Apróbb kis mozzanatok, alakokat rögzít meg a tájból *Jankó Zoltán* Az utolsó nemes ember című novellája, *Orosz Sándor* a Mosolygó Szepesbéla című írása (tudvalelvően a bélaiak a Szepesség rá-tótiai). A Pozsony iránti mélységes ragaszkodás és fiúi szeretet árad *Környei Elek* Vallomás című költeményéből, míg a fiatal *Szabó László* szonettje (Pozsonyi szonett) művészi látomásban meglepő tökélyvel énekli meg az ősi várost: „A varjak is a kék magasba szállnak, az ősi dóm felett sü-rögve fenn a koronája körül szüntelen, mint gondjai egy ősz, dacos királynak.“ — A régi Pozsonyból való történettel érzékelteti meg a „pozsonyi légkört“ *Halász Mária* kedves írása: Pozsonyi patkó. — Az évkönyv irodalmi részében olvasható többi alkotás is valami-*

lyen formában összefügg az ottléti magyarság életével és lelkületével, még Páll Miklós Hajnal előttje is, pedig ez Szent Péterről szól, amint megtagadja Krisztust s azután megrendülve kérdi: „De, Uram, hogy lehetek sziklád, mikor olyan gyenge vagyok!... A szlovákiai magyarságra is látszólag nagyobb feladatot rótt a történelem, mint amennyire ereje futja: „Állunk a végeken — mint vartán — a nagy Viharban, egymagunkba’, Megtépett tollal, csonka szárnyal, kialvó méccsel ablakunkba’. Itt tart valami furcsa bánat. Hejh! mégis itt és mégse másutt, A sorsunk ez mindhiába!... A fajtánkhoz nem vezet más út,“ éneklí Ágúthy Erzsébet „Hiába úz idegen tájra“ című költeménye, talán a legjellemzőbb kifejezője a mai szlovákiai magyar lelkületnek. Mellette találkozzunk a szlovákiai magyar költők ismertjeivel: *Cottely Máriával*, *Pozsonyi Annával*, (akinek regénye A háromszínű város igen jellemző rajzát nyújtja a kisebbségi sorsban élőknek), *Hevessy Sárival*, *Matzonné Somos Zsuzsival*, *Klímits Lajossal* és az említett fiatalokkal, valamint a tehetséges prózáirónak ígérkező *Thuróczy Tiborral*.

Ebben a kötetben is megtaláljuk azt a pozsonyi szellemi törekvést, hogy felelevenítsenek és megörökítsenek mindent, ami a város falai között élő magyar írók és költők emlékéét őrzí. Ezuttal Gyóni Géza pozsonyi tanulóéveiről és újságíróskodásáról kapunk összefoglaló képet s ezzel kapcsolatban magát Gyónit és családját is több oldalról bemutatja az évkönyv. *Szalainai Rezső* írja le Gyóni Géza Pozsonyban töltött éveit (mondottuk mennyire következetesen végzi ő az ilyenirányú gyűjtő és jellemző

munkát). *Förster Viktor* egy foglytáborban volt a költővel, ez ad rendkívüli értéket beszámolójának: Gyóni Gézával Krasznójarszokban. *Kemény Lajos*, a fáradhatatlan levéltári kutató, Gyóni Géza családfáját mutatja be. Gyóni Géza 1912-ben Pozsonyról Pozsonyban írt verse egészíti ki a róla nyert képet; búcsú ez: Hajnalban a perronon „Köszönöm, városom, Vén Duna szeretője, Te búsáson fizettél Pár búcsús alkonnyaton, S most — messzi városokba! Ó melyik ád még ennyit! Sebat, mehetünk, vonatom.“ — De a hajdani legnagyobbakról sem feledkezik meg az évkönyv: *Petőfi Sándor* pozsonyi tartózkodásának százéves évfordulójára írta Pozsony avatott tollú írója *SzereDAY-Gruber Károly* háromképes játékát: Kislak áll a nagy Duna mentében.

Az évkönyv befejező részében *Duka-Zólyomi Norbert*: A magyar mint városlakó című értekezése társadalmi tanulmány, melynek végső következtetése: „a magyar életforma századokig nem volt városi, desohasem volt városellenes.“ *Ejthey Gyula* a régi ruhákról ír, *Gyürky Ákos* pedig a nyitrai székesegyház műkincseit ismerteti. Az évkönyvet a Toldy-Kör működéséről szóló titkári jelentés zárja be.

Utoljára hagytuk, de tulajdonképpen ezzel csak hangsúlyozni kívántuk, *Aixinger Lászlónak* az 1943-as évkönyv elé írt nemesveretű előszavát. Az ő „elnöki be-köszöntői“ mindig tömören kifejezik a pozsonyi magatartás jellemző vonásait: „A magyar géniuszhoz akarnánk közeledni ezzel is, amely sohasem taszít vagy kirekeszt, hanem hódít és vonz.“

A Toldy-Kör most márciusban

érkezett el fennállásának 70-ik évfordulójához. Az első harminc év történetét Kumlik Emil városi könyvtáros írta meg, a további harminc évről Tamás Lajos, a neves pozsonyi költő írt beszámolót. (Toldy Kör. 1906—1935. A pozsonyi Toldy Kör kiadása 1938.) A további tíz év eseményeiről részben az újabban rendszeresített évkönyvek tudósítanak. A kör legutóbbi 25 esztendeje, tehát egy egész negyedszázada kisebbségi

sorsban telt el, így törekvései, küzdelmei egyszersmind a kisebbségi magyarság szellemi harcát tükrözik. Benső kötelességünk ezért felfigyelni a jubiláló körre s a mögötte tömörülő szlovákiai magyar szellemi munkára, mert ne felejtjük el, hogy elsősorban ebből tanulhatjuk meg a helytállás és a tiszta emberséggel párosult elmélyült magyarság titkait.

KRAMMER JENŐ

U J K Ö N Y V E K

Hankiss János: A hídverő álmai. Budapest, 1944. Griff könyvkiadó. 278 lap.

Hankiss János könyvének jelképes, romantikus címe mögött jórészt a kiváló kultúrpolitikus aktuális rádióelőadásainak átdolgozásával találkozunk, melyeket a kultúrélmények tiszta öröme és a tanítószándék nemes pátozsa fűz egységes élménnyé. E kis szellem-történeti tanulmányok, elmélkedések, versmagyarázatok, irodalmi párbeszéddek és lélekrajzok egyes fejezetei a magyarság és az európaiság sorsközösségét, a falu és az irodalom, a nép és a magasabb műveltség találkozását dramatizálják színes, élvezetes előadói formában.

Elég néhány cím, hogy fogalmat alkossunk tartalmáról: „Goethe és Madách“, „Verne Gyula 1937-ben“, „A Karthausi nyomán Franciaországban“, „Az irodalom erőnk forrása“, „Ádám mindenkié“, „Irodalom a trafikban“, „A mi székely dajkánk“, „Magyar helytállás“, „Pünkösdi program“, „Krisztus és a nép“, „Árpád apánk

Szegeden“ stb. Bennük a mindennütt jelenlévő Szellem, Kultúra, és Irodalom mint élmény, tett, termékenyítő és kiegyenlítő gondolat, boldogító indulat állandóan közvetít Eg és Föld között, „hidat ver“ emberek, népek és nemzetek között s ledönti a köztük fennálló mesterséges korlátokat. Minden sorából a kultúroptimizmus csendül ki az „Untergang des Abendlandes“-szel szemben.

Az ő magyarjai ép oly otthonosak a túlvilági Eliziumi mezőkön, mint Európa bármely történelmi kultúráján. A tudásnak egyazon örömét hirdetik, akáregy régi hollandiai városban tartózkodnak, akár Rousseau ermenonvillei sírjánál tisztelegnek. Kisfaludy Badacsonya és Petrarca Provence-á szellemi rokonságban élnek. És tanúi vagyunk a nagyok, Goethe, és Madách, Napoleon és Zrinyi, Katona és Alfieri, Jókai és Hugo, Herder és Arany, stb. eszmecseréinek, párbeszédeinek, melyekben megelevenednek a gondolatok, megnyilatkozik a versek értelme s feltárul a különböző korok lelke.